

APGINTOS DISERTACIJOS

Disertacijos apie Europos Sąjungos biurokratų neatrastą atminties komunikaciją gynimas

ATMINTIES KOMUNIKACIJA ARCHYVUOSE, BIBLIOTEKOSE IR MUZIEJUOSE: ES STRATEGINIO POŽIŪRIO ANALIZĖ / Zinaida Manžuch. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija. Vilnius, 2007.

2007 m. gruodžio 6 dieną, per vykusį Zinaidos Manžuch humanitarinių mokslų daktaro disertacijos gynimą, buvo pristatyta Lietuvoje menkai tyrinėta atminties komunikacija archyvuose, bibliotekose ir muziejuose.

Atminties ir jos sąsajų su esminėmis archyvų, bibliotekų ir muziejų funkcijomis problema nėra išsamiai išnagrinėta archyvistikoje, muzeologijoje ir bibliotekininkystėje. Lietuvoje archyvistikos tyrimai, kurie vieninteliai pasitelkia atminties teorijas, yra daugiausia istorografinio pobūdžio. Bibliotekininkystėje atminties funkcijų tema nereikšminga, bet kai kurie jos aspektai ryškėja platesniuose bibliotekų funkcijų modeliuose. Muzeologijoje atminties problematika persmelkia muziejaus sampratos bei paskirties, muziejų funkcijų bei muziejinės komunikacijos klausimus.

Dabartinio diskurso apie atminties komunikacijos būklę archyvuose, bibliotekose ir muziejuose nulėmė tai, kad disertacijoje remiamasi įvairių kitų mokslų – psichologijos, istorijos, sociologijos, komunikacijos – teorijomis.

Atminties funkcija pripažįstama viena iš esminių, kurias vykdo archyvai, bibliotekos ir muziejai. Šiame kontekste atminties funkcija

traktuotina kaip archyvų, bibliotekų ir muziejų išsipareigojimai bei veikla komunikuojant tam tikrų bendruomenių atmintį. Archyvai, bibliotekos ir muziejai, dalyvaudami bendruomenių atminties komunikacijos procesuose, tampa atminties institucijomis. Tačiau šiuolaikiniai atminties funkcijos analizės bandymai stokoja tarpdisciplininės archyvistikos, muzeologijos ir bibliotekininkystės žiūros, kuri užtikrintų bendrų archyvų, muziejų bei bibliotekų atminties funkcijos dėsningumą paiešką bei analizę. Dabartinė situacija rodo, kad dar nesugebėta visapusiškai paaiškinti, kodėl ir kaip archyvai, muziejai ir bibliotekos komunikuoja atmintį. Atminties komunikacijos problematika neatsiejama nuo socialinio konteksto, kuriame funkcionuoja archyvai, bibliotekos ir muziejai. Todėl disertacijoje archyvų, bibliotekų ir muziejų atminties funkcija nagrinėjama ne tik apibūdinant esminius dėsnius teoriniu lygmeniu, bet ir atskleidžiant, kaip ji įgyvendinama realiame kontekste.

Disertaciniam tyrimui buvo pasirinktas Europos Sąjungos (toliau tekste – ES) kontekstas. Analizuojami archyvų, bibliotekų ir muziejų vaidmenys ES atminties komunikacijoje

pasitelkiant 2000-2006 m. strateginius dokumentus ir mokslinių bei taikomųjų projektų aprašymus.

Nepaisant to, kad atminties komunikacijos problematika nagrinėjama archyvistikoje, bibliotekininkystėje ir muzeologijoje, dar nėra bandymų atskleisti jos procesų. Disertacijoje pirmą kartą integruojami įvairūs atminties komunikacijos aspektai – atminties socialinės funkcijos, komunikacijos technologijų vaidmuo, prasmų konstravimas ir kt. Šiame darbe išplėtotas atminties komunikacijos požiūris akcentuoja būtinybę pereiti nuo universalių uždavimų prie atvirų sistemų, funkcionuojančių tam tikrame socialiniame, politiniame, kultūriniame ir istoriniame kontekste. Archyvų, bibliotekų ir muziejų vaidmenys komunikuojant atmintį ES niekada nebuvo tyrinėjami anksčiau, nors kai kurie gretimi tyrimai liudija tokios analizės poreikį.

Disertacijoje siekiama nustatyti bibliotekų, muziejų bei archyvų vaidmenį komunikuojant atmintį Europos Sąjungoje. Tikslu įgyvendinimui keliami tokie uždaviniai:

- Apibrėžti bibliotekų, muziejų ir archyvų vykdomą institucionalizuotą atminties komunikaciją bei jos ypatybes.
- Nustatyti ES strateginiuose dokumentuose atspindėtą atminties komunikacijos viziją ir atminties institucijų vaidmenis atminties komunikacijos procese.
- Apibūdinti ES moksliniuose ir taikomuosiuose projektuose susiformavusią atminties komunikacijos viziją ir atminties institucijų vaidmenis atminties komunikacijos procese.

Disertacijos problemos formulavimui bei sprendimų paieškai reikšmingos įtakos turėjo socialinio konstruktyvizmo požiūris, kuris sudaro darbo metodologinį pagrindą. Socialinio konstruktyvizmo žiūra turėjo įtakos koncepcijoms, taikomoms atliekant empirinius ES

strateginių kultūros paveldo ir atminties institucijų dokumentų bei mokslinių ir taikomųjų projektų tyrimus.

Pagrindinis metodas, pasirinktas empiriniams tyrimams atlikti, yra dokumentų turinio analizė. Turinio analizės metodų grupė skiriama analizuoti tekstus traktuojant juos kaip pažiūrų bei vertybių atspindžius. Pagrindinis turinio analizės privalumas, kuris nulėmė šio metodo pasirinkimą disertaciniam tyrimui, yra tai, kad turinio analizė užtikrina pakankamai plačias interpretacijos galimybes ir kartu pasižymi griežtomis bei standartizuotomis analizės procedūromis, dėl to gauti rezultatai tampa objektyvesni.

Disertacijoje nagrinėjamos šiuolaikinės atminties komunikacijos pažinimo tendencijos archyvistikos, bibliotekininkystės ir muzeologijos moksluose. Analizė parodė didėjančią (nors ir nevienodai matomą ir įsisąmonintą kiekvienos disciplinos kontekste) poreikį pagilinti archyvų, bibliotekų ir muziejų paskirties ir funkcijų sampratą. Atminties ir praeities vaizdinių komunikacijos reiškiniai yra labai platūs ir peržengia šių disciplinų gvildenamos problematikos ribas, todėl atminties institucijų bei jų funkcijų studijos neišvengiamai tampa disciplinine sritimi.

Disertacijoje pristatomos esminės išvados atskleidžia atminties komunikaciją vykdančių institucijų apibrėžties kvestionavimą, nurodant tai, kad atminties instituciją apibrėžia ne kultūros paveldo rinkiniai, o specifinė veikla, kuri leidžia paveldui tapti kultūriniu bendruomenių atminties tarpininku. Atminties institucija yra siekiamybė, o ne natūrali archyvų, bibliotekų ir muziejų būseną. Ne visi archyvai, bibliotekos ir muziejai yra atminties institucijos. Šis teiginys logiškai išplaukia iš to, kad kultūros fondas nėra pakankama sąlyga archyvams, bibliotekoms ir muziejams tapti atminties institucijomis. Be to, archyvai, bibliotekos ir

muziejai nėra tik atminties institucijos. Jos atlieka kitas funkcijas – pvz., archyvai užtikrina individų ir organizacijų atskaitomybę ir veiklos skaidrumą, visos institucijos vykdo informacinę, edukacinę veiklą. Būtina pozicionuoti atminties komunikaciją kitų archyvų, bibliotekų ir muziejų funkcijų atžvilgiu. Teorinėje plotmėje tai išspręstų archyvų, bibliotekų ir muziejų paskirties ir misijos klausimus, praktinėje – leistų pasirinkti tinkamas strategijas komunikuojant atmintį.

Nors plati paveldo išteklių prieiga šiuolaikinėje visuomenėje, kultūros paveldas atitols-ta nuo bendruomenių gyvenimo konteksto. Transportavimo, įpakavimo aspektai dominuoja šiuolaikinių archyvų, bibliotekų ir muziejų komunikacijos traktuotėse.

Disertacijoje pristatomas teorinis modelis, kuris apibūdina archyvų, bibliotekų ir muziejų atminties komunikacijos dėsningumus. Modelio metodologinį pagrindą sudarė sistemų ir veiklos teorijos. O modelis vadinamas integruotu dėl dviejų priežasčių: 1) jame atminties institucijos integruojamos į platesnės atminties komunikacijos sistemos kontekstą ir 2) jis apima atminties socialinius ir komunikacijos aspektus, kurie neretai yra analizuojami izoliuotai.

Remiantis sukurtuoju teoriniu modeliu, disertacijoje pristatoma atlikta empirinė ES strateginių dokumentų turinio analizė siekiant nu-

statyti, kaip ES strateginiuose dokumentuose traktuojamos atminties, kultūros paveldo, archyvų, muziejų ir bibliotekų sąvokos, kokios politikos sritys laikomos prioritetinėmis. Vertinamos trys ES politikos kryptys – kultūros, informacijos bei garso ir vaizdo, kurios plėtoja kultūros paveldo prioritetus; nagrinėjamos ir kritiškai vertinamos jų pagrindinės nuostatos. Politikos prioritetų analizė atliekama pasitelkiant pagrindinius ES strateginius dokumentus bei mokslinius tyrimus, apžvelgiant ES pagrindinius valdymo institucijų (Europos Komisijos, Parlamento ir ES Tarybos) dokumentus, paskelbtus 2000–2006 m. Analizės rezultatai parodė, kad ES informacijos ir kultūros politikoje ignoruojami vertybiniai atminties komunikacijos aspektai. Tą liudija „atminties“ ir „paveldo“ sąvokų sutapatinimas su materialiomis praeities liekanomis. Archyvų, bibliotekų ir muziejų funkcijos susiaurinamos iki informacijos valdymo veiklos. Įprasti šių institucijų atributai, išryškinti ES strateginiuose dokumentuose, yra fondai, tipologiniai bruožai bei paveldo valdymo veikla. Nepaisant to, kad ES politika orientuojama į Europos integraciją, neaišku, kaip jos siekti. Socialiniai ir kultūriniai atminties komunikacijos tikslai ignoruojami. Dėl to „atminties institucijų“ samprata siejama tik su technologijų ir informacijos valdymo procesų sąsajomis.

*„Informacijos mokslų“
redkolegijos informacija*

Įteikta 2007 m. gruodžio 12 d.